

застосовується, то воно повинно використовуватися без завдання моральної шкоди і фізичних страждань. Під суттю покарання А.С. Макаренка розумів переживання особистості за те, що її засудив колектив.

Аналіз функціонування органів управління колективом за А.С. Макаренком доводить, що кожен член колективу знаходився під «рівнобіжним» впливом принаймні трьох сил – вихователя, активу і всього колективу. Отже, вплив на особистість може справлятися як безпосередньо керівником, так й опосередковано через актив і колектив. Під час підвищення рівня сформованості колективу безпосередній вплив керівника на кожного окремого члена колективу слабшає, а вплив на нього інших членів колективу посилюється.

Висновки. Таким чином, теоретико-практична діяльність видатного педагога А.С. Макаренка містить ефективні напрацювання у сфері управління колективом, що можуть бути використані в сучасній теорії управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 1 / Сост.: Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов – 368 с.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4 / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов – 400 с.
3. Основні шляхи формування соціальної відповідальності вихованців шкіл-інтернатів для дітей-сиріт: Методичні рекомендації / Укл. Л.С. Дробот, Б.С. Кобзар, Є.П. Постовойтов. – К.: ІЗМН, 1997. – 60 с.

УДК 37.017

Н.А. Фоломєєва

*Сумський державний
педагогічний університет*

ВИХОВАННЯ В КОЛЕКТИВІ ЗА ПЕДАГОГІЧНОЮ СПАДЩИНОЮ А.С. МАКАРЕНКА

У статті розкрито основні принципи виховання в колективі за педагогічною системою А.С. Макаренка та ідея можливості їх використання для естетичного виховання сучасної молоді засобами вокального мистецтва (через використання авторської технології) як базисна основа цілісного формування особистості.

There are main principles of upbringing in collective on the pedagogical system of A.S. Makarenko and the idea about the possibilities of aesthetic education of modern youth facility vocal art (through use authorize technologies) as basement base of the holistic shaping to personalities are revealed in the article.

Досвід А.С. Макаренка – унікальний в історії педагогіки результат органічного поєднання тривалої і надзвичайно успішної практичної педагогічної роботи, теоретичної діяльності в педагогіці й художньо-естетичного освоєння педагогічної дійсності. Спираючись на ці три головних методи пізнання в їх єдності, А.С. Макаренко сформулював і розвинув авторську теорію виховання й розвитку цілісної людської особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема педагогічної спадщини А.С. Макаренка займалася велика кількість дослідників, зокрема Г.О. Головка, Н.П. Дічек, І.А. Зязюн, Л.І. Крамущенко, І.Л. Лікарчук, М.П. Павлова, О.І. Сухомлинська, А.А. Фролов, М.Д. Ярмаченко [5, 6]. Проте вважаємо за потрібне звернутися до його багатого досвіду, з огляду на його цінність у сучасних умовах реформування освітньої галузі й активних зарубіжних запозичень до національної освітньо-виховної системи.

Постановка проблеми. Спадщина А.С. Макаренка зазвичай асоціюється насамперед з поняттям «колектив». Дослідження засвідчують, що цей термін закріпився в його творчості лише наприкінці 20-х років ХХ ст. [1].

Дослідження доводять, що застосовуючи термін «колектив», А.С. Макаренко й наприкінці 20-х років та в 30-ті роки ХХ ст. не відмовився від змісту, який він вкладав в інші терміни: традиційний – «грумада» і новий – «комуна» [4, 6].

Метою статті є розкриття основних принципів виховання в колективі за педагогічною системою А.С. Макаренка та ідеї можливості їх використання для естетичного виховання сучасної молоді засобами вокального мистецтва (через використання авторської технології) як базисної основи цілісного формування особистості.

Виклад основного матеріалу. Сучасне звернення до терміна «грумада» вносить багато нового, принципово важливого не тільки дослідження спадщини А.С. Макаренка, але й розробки проблеми колективу взагалі, а через неї – розробки фундаментальної соціально-гуманітарної проблеми відносин особистості й суспільства з позицій різних соціально-етичних систем та цінностей, які лежать в їх основі [1].

У праці, датованій березнем 1923 р., А.С. Макаренко відзначив наявні на той час виховні досягнення колонії ім. М. Горького (1920 – 1928) які визначаються тим, що із самого початку ця установа встала «на правильний шлях» – «шлях трудової общини, яка певно прогресує в різних сферах її життя» [3, т. 8, 246]. У лютому 1924 р. А.С. Макаренко у своєму звіті виклав ще один важливий аспект: «Загальний розвиток виховної системи колонії здійснювався за попереднім планом – від авторитарно-вимогливого тону до робочого самоуправління» [3, т. 1, 31].

У документі від 1 січня 1925 р. йдеться: «...Колонійська комуна є міцно спаяною, дуже дисциплінованою робітничою общиною, але водночас з постійним веселим та поживленим настроєм. Хоча колонійська дисципліна дуже вимоглива, нам майже не доводиться використовувати покарань» [6, 27].

В авторських матеріалах А.С. Макаренка 1922 – 1925 рр. відзначається: колонія «живе тісною общиною»; на основі колективної трудової організації «вдалося створити міцну і дружню сім'ю і знайти цікаві та оригінальні форми внутрішньої організації»; «вихованці та вихователі на сьогодні є тісною робітничою сім'єю, просякнутою взаємною повагою і відданістю одне одному... У сфері суспільної праці вихованці колонії є переконаними власниками і чудовими робітниками, які здатні свідомо переживати горде усвідомлення працівника і нехтувати дармоїда» [3, т. 1, 16, 17, 36]. Застосовується вираз – «Робітничка спілка» [3, т. 8, 131]. Питання про специфічний склад дітей, з якими працював А.С. Макаренко, розглядалося й розглядається нерідко так, що його досвід – це досвід перевиховання «важких» дітей у «закритій» установі, він неприйнятний для виховання «нормальних» дітей в установах звичайного типу.

Цей висновок ігнорує ряд досить важливих обставин. По-перше, те, що в гуманітарній галузі великі відкриття нерідко робилися саме на «специфічному» матеріалі. (Класичний приклад – З. Фрейд, невропатолог і психіатр, який створив загальну теорію й метод психоаналізу.) Не можна не враховувати й те, що в роботі А.С. Макаренка в колонії і комуні відбитий його 9-літній досвід роботи в «нормальній» школі. І головне – його установа із самого початку була організована як «відкрита» установа

(«без огорожі і сторожів»), де діяв принцип добровільного перебування в ній. «Кому в ній (колонії) не подобається, може вільно йти» [3, т. 1, 218]. «Наша колонія є вільним об'єднанням людей – тут нікого не примушували жити насильно» [3, т. 7, 96]. Ця формальна відсутність перепон до виходу з колонії поєднувалася з системою морально-психологічних засобів «утримання особистості в колективі».

А.С. Макаренко – противник індивідуалістичної педагогіки, що зводить в абсолют матеріальні блага й культивує просте пристосування людини до існуючого світу. Основу його общинно-колективістської педагогіки становив соціальний оптимізм, спрямованість у майбутнє, ідея «піднесення людини» у процесі творення й творчості [5].

Зазначені вище тріади – співвідношення в людині практично-вольового, емоційного й інтелектуального; співвідношення індивідуального, колективно-общинного й загальнолюдського; співвідношення минулого, сьогодення й майбутнього, як нам здається, лежать в основі певної соціально-етичної (і релігійної) системи, що передусім і визначає побудову відповідної педагогічної системи. Зміст останньої цілком залежить від того, яким є вирішення цих трьох проблем в їхній сукупності [1]. А.С. Макаренко вважав, що рівне співвідношення цих тріад дозволить вирішити безліч педагогічних ситуацій, з якими він зіштовхувався у своїй педагогічній діяльності.

Узагальнюючи, слід зазначити, що А.С. Макаренко виділив принципи самоврядування колективу: 1) демократичний централізм; 2) регулярність роботи; 3) охоплення всіх сторін життя колективу; 4) відсутність дублювання органів самоврядування; 5) постійна зміна органів самоврядування через вибори; 6) залучення до роботи органів самоврядування всіх членів колективу; 7) створення відносин відповідальної залежності; 8) діалектичне співвідношення самоврядування та педагогічного керівництва [5, 6].

З урахуванням більшості вищевикладених принципів та сучасних умов здійснюється безпосередня діяльність автора як доцента кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування СумДПУ ім. А.С. Макаренка та керівника народного театру – студії естрадного

вокалу «Екстрім». Про це можуть опосередковано свідчити ті успіхи, яких досягають вокалісти «Екстріму» та вихованці автора як педагога.

За умов перебудови духовного життя українського суспільства формується творчий підхід до освоєння духовно-культурних цінностей. Розуміння стимулюючого і спрямовуючого впливу на суспільство всього цінного в культурній спадщині сприяє розвитку сучасних інтегративних процесів у культурі (на що також опосередковано звертав увагу А.С. Макаренко). Найбільш радикальні зміни мають відбутися у сфері духовності, культури та освіти. Духовність – необхідна передумова створення справді людяного суспільства, морально-естетичної і культурно-піднесеної особистості (про що також свідчить досвід А.С. Макаренка). Духовність – це відкрита душа людини у світ. Головна мета духовного відродження полягає в оновленні ідеалів і принципів побудови нового суспільства, цінностей, суспільної свідомості, естетики і культури. Докорінний злам застарілих стереотипів відбувається паралельно з конструктивно-творчим пошуком нових, відповідних часові ідей та уявлень теорії та практики. Проблеми духовного прогресу суспільства, розвитку мистецтва постають по-новому.

У мистецькій діяльності формування і розвиток особистості та колективу відбувається швидкими темпами, бо мистецтво (зокрема естрадне вокальне мистецтво) активізує та ініціює всі сфери особистості, спонукає її до творчості, яка також вимагає постійного розвитку особистості (на що також указує А.С. Макаренко) [3]. Креативна особистість, здатна до вирішення нестандартних завдань в естрадному вокальному мистецтві, буде інтенсивно розвиватись, особливо молода, активна та дієва. Тому необхідно максимально враховувати особливості сучасної молоді людини під час роботи засобами естрадного вокального мистецтва. Виходячи з вищевикладених умовиводів, урахувавши авторський практичний досвід і досвід таких педагогів, як К. Ушинський та Макаренко, нами запропоновано авторську технологію виховання особистості засобами естрадного вокального мистецтва, особливостями якої є:

- 1) виявлення максимально творчої самоактивності молоді людини, неможливість пасивної присутності і споглядацької позиції в

педагогічному процесі;

- 2) індивідуальна орієнтація творчих завдань, створення ефективного соціально-педагогічного мікросередовища діяльності;
- 3) доброзичливість до кожного вихованця;
- 4) виключення поділу на обдарованих і не обдарованих;
- 5) створення умов для успішного формування і розвитку кожного;
- 6) виключення негативних оцінок діяльності та особистості;
- 7) використання тільки морально-психологічних форм заохочення до діяльності.

Висновки. Вищевикладені особливості перегукуються з принципами, які виклав у своїх працях А.С. Макаренко. Сучасне і нове прочитання його досліджень має беззаперечне значення, особливо за сучасних умов.

Багаторічний теоретичний та практичний досвід роботи автора дозволяє запропонувати програму з естрадного вокалу, створення якої обґрунтовано необхідністю вдосконалення музично-виховної роботи з молоддю, використовуючи досить популярну серед неї естрадну діяльність. Колектив, який формується під впливом безпосередньої практичної діяльності автора, має певні ознаки, характерні для макаренківського, але також має певні специфічні ознаки, спрямовані сучасними умовами.

Уже понад півстоліття спадщина А.С. Макаренка виявляється в епіцентрі боротьби й дискусій у педагогіці, що загострюються в періоди радикальних соціально-економічних перетворень. Досвід засвідчує, що це здебільшого не стільки власне педагогічні суперечки, скільки зіткнення різних позицій у галузі ідеології та моралі. Це в першу чергу розбіжність поглядів на цінності, покладені в основу певної концепції педагогіки. Тому проблема переосмислення творчої спадщини А.С. Макаренка залишається актуальною не лише у річниці, пов'язані з його життям і творчістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. А.С. Макаренко сегодня: новые материалы, исследования, опыт / Сост. А.А. Фролов. – Н. Новгород, 1992.
2. Бушканец М.Г., Леухин Б.Д. Хрестоматия по педагогике / Под ред. З.И. Равкина. – М.: Просвещение, 1976.

3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М., 1983 – 1986.
4. Макаренко А.С. Собрание сочинений: В 4 т. – М.: Правда, 1987.
5. Павлова М.П. Педагогическая система А.С. Макаренка. – М.: Высшая школа, 1972.
6. Фролов А.А. Организация воспитательного процесса в практике А.С. Макаренка / Под ред. В.А. Слостенина и Н.Э. Фере. – Горький: ГГПИ им М. Горького, 1976.

УДК 37.064.2:37.017.92(045)

О.В. Хаустова
КЗ “ЗОППО” ЗОР

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ ТА КОЛЕКТИВУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГА

У статті розглядається роль духовного потенціалу вчителя у взаємодії з особистістю й учнівським колективом. На основі ідей А. Макаренка визначено спрямованість взаємодії на виховання щасливої дитини, невимушеність і непомітність впливу на учнівський колектив, вправлення вчителя у толерантності, повазі і вимогливості, розвиток його духовних якостей і здібностей, створення духовних традицій і гуманних стосунків.

In this article author examined the role of teacher's spiritual potential in cooperation with personality and school collective. On the basis of A. Makarenko's ideas determined orientation of education of happy child, teacher's imperceptibility of influence on student's collective, training of teacher in tolerance, respect and demand, development of his spiritual internals and capabilities, creation of spiritual traditions and human relations in a school collective.

Наукові пошуки в царині способів ствердження верховної цінності особистості, її свободи і реалізації духовного потенціалу в сучасному суспільстві обумовлені наростанням духовної кризи. Розкриття духовного потенціалу особистості природньо впливає на розвиток громади, нації, людства. Особливої уваги потребує духовний потенціал педагога як суб'єкта виховуючих стосунків з особистістю і дитячим колективом. Це зумовлює **актуальність дослідження** взаємодії особистості й колективу в контексті розвитку духовного потенціалу педагога.

У попередніх дослідженнях розглянуто окремі аспекти визначеної проблеми. Взаємовідносини між особистістю і колективом, їх виховне значення досліджували видатні педагоги минулого – К. Ушинський, П. Блонський, С. Шацький, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Проблеми колективу й особистості піднімають видатні педагоги сучасності Ш. Амонашвілі, Б. Бим-Бад, Н. Щуркова.